

הרב גרגורי קוטלר

מיהו יהודי מנקודת מבטה של יהדות רוסיה.

מבוא

קהילת יהודי רוסיה תופסת כיום מקום גדול ומשמעותי בעם היהודי. כחצי מיליון יהודים מתגוררים עדיין בשטחי רוסיה ועוד כחצי-מיליון באוקראינה ובמדינות אחרות שהוקמו על חורבות ברית המועצות לשעבר. כמיליון יהודים מרוסיה עלו בשלושים השנים האחרונות לישראל ועוד יותר מחצי מיליון הגיעו לארה"ב, לגרמניה, לקנדה ולמדינות נוספות. בישראל של היום יהדות רוסיה מהווה למעשה הקבוצה האתנית הגדולה ביותר בתוך האוכלוסייה היהודית. מאחר שמספר נישואין מעורבים בקרב יהודי רוסיה הוא גדול ביותר, שאלת מיהו יהודי ושאלת קביעת היהדות על-פי האב מקבלת בקרב יהדות זו משמעות אקטואלית וחדשה. במאמר זה ננסה לבחון את השאלה הזאת הן בהיבט היסטורי-הלכתי, הן בהיבט האקטואלי מבחינתם של יהודי רוסיה.

קביעת היהדות על-פי האב – סקירה היסטורית-הלכתית

המקרא

בתקופה המקראית, עד לזמנם של עזרא ונחמיה, וכנראה, גם לאחר מכן, זהותם של הילדים נקבעה על-פי זהותו של האב. לקביעה זו נמצא שפע עדויות במקרא עצמו, ובמיוחד בתורה:

1. אילנות היוחסין מוגדרים על-פי האב, כגון: " ויחי שרוג שלשים שנה ויולד את נחור... ויחי נחור תשע ועשרים שנה ויולד את תרח... ויחי תרח שבעים שנה ויולד את אברם, את נחור ואת הרן" (בר' יא). שמות האמהות לרוב אינם מוזכרים כלל. הדבר איננו רלוונטי למסורת התורנית. יתרה מזו, רשימות דומות המסודרות לפי האב ניתן למצוא גם בספר דברי הימים (למשל, דברי הימים א א וכו'), שהוא לכל הדעות ספר מאוחר, שנכתב בתקופת בית שני, הרבה שנים לאחר זמנו של עזרא, ואפילו בספר עזרא עצמו (למשל, עזרא ב – שם מובאות רשימות עולי בבל – כולם לפי בית אבותם, כגון: "בני-שלום, בני-אטר, בני-טלמון, בני-עקוב...").

2. כל אבות האומה וגם מלכי ישראל לרוב היו נשואים לנשים נכריות. עובדה זו לא מנעה מבניהם לרשת אחריהם ולהעביר הלאה את מורשת היהדות לבניהם (גם הם מנשים

נכריות). כך למשל, יוסף היה נשוי לאישה מצרית (אסנת בת-פוטו פרע כהן און). הדבר אינו מנע מיעקב לברך את בניו של יוסף, אפרים ומנשה, במלים הבאות: "ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק" (בר' מח). עד עזרא לא שמענו קול, המוחה על זיהויים של הבנים לנישואים מעורבים שכאלה כיהודים.

3. הפסוק בספר ויקרא (כד, י) "ויצא בן-אישה ישראלית והוא בן-איש מצרי בתוך בני ישראל וינצו במחנה בן הישראלית ואיש הישראלי" מעיד בפירוש, כי זהות הבן נקבעת על-פי האב. על-כן, בן לאישה ישראלית ולגבר מצרי איננו בגדר היהודי, אלא מוגדר כבן ישראלית בלבד. גם הפרשנים של ימי-הביניים הכירו בעובדה זו. רש"י, למשל, כותב: "בתוך בני ישראל – מלמד שנתגייר". עצם היזקקות לעניין הגיור פירושה שגם לפי רש"י האיש לא היה יהודי בזכות לידתו. רמב"ן מודע היטב לסתירה שבין פשט המקרא לפסיקת ההלכה והוא מנסה לתרץ אותה בדרך הבאה: "וטעם בן הישראלית ואיש הישראלי, להורות כי הגוי הבא על בת ישראל הולד אינו ישראלי. ואע"פ שפסקנו בגמרא דגוי הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה בין באשת איש, הרי אמרו מזהמים את הולד, שהוא פגום לכהונה, וכל שכן שאינו ישראלי בשמו לענין היחס בדגלים ובנחלת הארץ, לשמות מטות אבותם כתוב בהם". בהמשך מביא רמב"ן דעה, המכירה בפירוש בעובדה שבתקופה הקדומה קביעת היהדות הייתה שונה: "והצרפתים אומרים, כי טעם הגירות מפני שהיה קודם מתן תורה, והיה משפטו לילך אחר הזכר, ממה שאמרו באומות הלך אחר הזכר, וכאשר נולד זה לא מלו אותו כי מצרי היה בדינו, אבל כשגדל נתגייר ונימול". ודוחה אותה: "ואין דעתי כך, כי מעת שבא אברהם בברית היו ישראל ובגויים לא יתחשבו".

4. רמב"ן הזכיר לנו מספר תחומים נוספים, בהם הוגדרה הזהות על-פי האב. הראשון שבהם הוא "היחס בדגלים ובנחלת הארץ". וכך פותח ספר במדבר: "שאו את ראש כל עדת בני-ישראל למשפחותם לבית אבותם" (א, ב). ובהמשך בעניין נחלת הארץ: "אך בגורל יחלק את הארץ, לשמות מטות אבותם ינחלו" (שם כו, נה). כלומר, זכות הנחלה היא על-פי האב, ולכן הבן לאב מצרי – אין לו נחלה בארץ. אגב, גישה זו קיבלה אישור גם בגמרא בדברים הבאים: "משפחת אב קרויה משפחה, משפחת אם אינה קרויה משפחה" (למשל, יבמות נד ע"ב).

5. כהונה. החל מהתקופה המקראית ועד עצם היום הזה, הכהונה עוברת מאב לבן. בכך הכירה גם מסורת חז"ל, למרות השינוי שחל בה לגבי ההגדרה הכללית של היהדות (ראו בהמשך).

תקופת עזרא ונחמיה

השינוי הדרמטי בהגדרת היהדות (מהגדרה על-פי האב להגדרה על-פי האם) חל בתקופת עזרא ונחמיה (המאה ה-5 לפני הספירה): "ועתה נכרות ברית לאלוהינו להוציא כל נשים וְהַנּוֹלַד מֵהֶם בעצת ה' והחרדים במצוות אלוהינו וכתורה יעשה" (עזרא י, ג). מקורו של השינוי נעוץ במציאות החברתית הקשה של שיבת-ציון. את הסיבות מפרט עזרא עצמו: "לא נבדלו העם ישראל והכוהנים והלוויים מעמי הארצות כתועבותיהם לכנעני... והמצרי והאמורי. כי נשאו מבנותיהם להם" (שם ט, א-ב). ולאחר מכן גם נחמיה: "גם בימים ההם ראיתי את היהודים השיבו נשים אשדודיות, עמוניות, מואביות. וּבְנֵיהֶם חצי מדבר אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם" (נחמיה יג, כג-כד). ו. ג'קוב (CARR, p. 62) מציע לראות בהוראתם של עזרא ונחמיה הוראת שעה שנועדה למנוע את התבוללותו של העם היהודי בתנאים החברתיים הקשים של שיבת-ציון, כאשר הוא היווה מיעוט בארצו. עובדה היא שלאחר עזרא ועד תקופת חז"ל שוב אין לנו שום עדויות היסטוריות או ספרותיות לכך שהיהדות נקבעה על-פי האם. להפך, בתקופה ההלניסטית שוב רבו בישראל נישואים מעורבים, והבנים לאבות יהודים ולנשים נכריות (מי שהיה מעונין בכך) הוכרו כיהודים. גם בתקופת חז"ל עדיין מתנהל ויכוח בין אלה המכירים ביהדות גם על-פי האב לבין אלה, השוללים זאת (על כך בפרק הבא).

חז"ל ופסיקה הלכתית מאוחרת

המשנה במסכת קידושין קובעת: "כל מקום שיש קידושין ואין עבירה – הולד הולך אחר הזכר. ואיזו? זו כוהנת, לוויה וישראלית שנישאו לכהן, וללוי ולישראל. וכל מקום שיש קידושין ויש עבירה – הולד הולך אחר הפגום... וכל מי שאין לה עליו קידושין, אבל יש לה על אחרים קידושין – הולד ממזר. וכל מי שאין לה עליו ולא על אחרים קידושין – הולד כמותה. ואיזה? זה ולד שפחה ונכרית" (ג, יב). לכאורה, נראה כי הדברים ברורים למדי. ויחד עם זאת, בגלל המודעות לתפיסה המקראית השונה במהותה נמנעת המשנה לקבוע בפירוש, כי זהות הולד נקבעת על-פי האם. להפך, היא מנסחת את הכלל בצורה הפוכה. על-פי המשנה, ברוב המקרים, כאשר הקידושין הם כשרים, זהות הילד נקבעת על-פי האב (כולל כוהנה, נחלה וכו'). במקרה שהנישואים תקפים, אך יש עבירה, זהות הילד נקבעת על-פי הפגום, כלומר, קביעת הזהות עשויה להיות גם לפי האב, גם לפי האם (כדברי שולחן ערוך בנושא הממזרות: "ישראל שנשא ממזרת או ממזר שנשא ישראלית הולד ממזר לעולם", אבן העזר ד, יח). ורק במקרים יוצאי דופן, כאשר הנישואים לא תופסים, בעיקר, כשמדובר באישה נכרית, רק במקרים אלה זהות הילד נקבעת על-פי האם.

ועדיין גם לגבי הקביעה האחרונה הזאת קיים ויכוח בספרות חז"ל. בתלמוד הירושלמי (קידושין סב ע"ד, יבמות ד ע"א) מובא סיפורו של יעקב איש כפר נבוריה שסבר, כי בנו מאישה ארמית מצור הוא יהודי לכל דבר. ולהוכחה הוא מביא את הפסוק המוכר לנו מן התורה "למשפחותם לבית אבותם" (במדבר א, ב). בתגובה פוסק ר' חגיי להלקות את "החוטא". מתקומם יעקב איש נבוריה ושואל את הרב: "מאיכן אתה מלקיני? אמר לו: מן הדא דכתיב – "ועתה נכרות ברית לאלוהינו" (עזרא י, ג). שוב אינו מסכים יעקב ואומר: "מן הקבלה את מלקיני". כלומר, התקנה הזאת היא תקנה מאוחרת, לא מן התורה. כעת מביא ר' חגיי הוכחה נוספת, שנתפסת ע"י הגמרא כהוכחה ניצחת: "דאמר רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחי, כתיב: "לא תתחתן בהם". וכתיב: "כי יסיר את בנך מאחרי" (דברים ז, ג-ד). בנך מישראל קרוי בנך, ואין בנך מגויה קרוי בנך, אלא בנה". כאן מקבל יעקב את הדין. ואנחנו חייבים לשאול, האם יש כאן הוכחה ניצחת? הרי בתורה מדובר כאן בשבעה גויים בלבד (האמורי, הכנעני והפריזי וכו'), העמים שאבדו מן העולם, ולא בכל אומות העולם החיים אתנו כיום.

אמנם נראה, כי מאז תקופת חז"ל נתקבלה בספרות ההלכתית הדעה, כי במקרה של בן הנולד לאם נכריה זהותו תיקבע לפי האם. יחד עם זאת, אין הדבר אומר, כי יש לדחות את הבנים הללו (כפי שעשו עזרא ונחמיה בזמנם). להפך. ואביא לכך דוגמה אחת. בשנת 1865 נשאל הרב עזריאל הילדסהיימר, האם מותר למול בן לאב יהודי ולאם נכריה. וזאת תשובתו: "ועתה אם בעכו"ם הדין כן שאין בזה עוון רק מצווה, כל שכן בילד אשר אביו ישראל ואמו הנכרית. לא תמחה מהמילה שמצוים אנו לפתוח לו פתח תקווה למולו כעת על דעת אביו וכשיגדל יוכל מהר לעשות כרצון אביו ולטבול עצמו כדת וכדין, ואם אין מלין אותו דוחים אותו בידיים מעדת ישראל, ולא ככתוב: ואל ידח ממנו נידח... ערבין אנחנו זה לזה במה שיכולים לזכותם שלא לדחותם חלילה" (שו"ת רע"ז, סימן רכט).

ראינו, אם כן, שבתקופת המקרא (חוץ ממעשה עזרא, שניתן להגדירו כהוראת שעה) זהותו של הילד נקבעה על-פי האב. גם בתקופת חז"ל לרוב זהות הילד נקבעה על-פי האב, חוץ מהמקרה המיוחד של האם הנכרית. אבל גם הקביעה הזאת עדיין שנויה במחלוקת בתקופת האמוראים (התלמוד הירושלמי). קביעת היהדות על-פי האם במקרה של אישה נכריה אמנם נתקבלה בספרות הפסיקה הלכתית, יחד עם זאת אין פירושה – דחייה מוחלטת של הצאצאים לאב היהודי. המסקנה המתבקשת היא שאמנם התנועה ליהדות המתקדמת איננה תנועה הלכתית ואיננה מחויבת להלכה, אך באם נרצה לבסס את קביעת היהדות על-פי האב גם מבחינה הלכתית, נמצא במקורות מספיק עדויות לחיזוק עמדתנו (שרק את חלקם הבאתי כאן).

החלטות התנועה הרפורמית בארה"ב

במרץ 1983 קיבלה הוועידה המרכזית של רבני ארה"ב (CCAR) את ההחלטה העקרונית להכיר ביהדות על-פי האב. אַן פירוש ההחלטה הזאת הכרה אוטומטית בכל בן למשפחה מעורבת (הן מצד האב, הן מצד האם) כיהודי, אלא נדרשת מחויבות מוכחת הן מצד ההורים, הן מצד הילדים לאורח החיים היהודי. מחויבות זו עשויה להתבטא (לפי CCAR) בקיום טכסים, כגון: ברית-מילה, מתן שם עברי, בר/בת-מצווה, קבלת תורה; בלימוד תורה (כלומר, במתן חינוך יהודי לילדים) ובדברים נוספים, לפי שיקול דעתו של הרב המלווה. החלטה זו לא באה בפתאומיות. עוד בשנת 1947 נידונה בוועידת הרבנים שאלת גיור הקטינים והוחלט, כי "לגבי קטינים, התחייבותם של ההורים לגדל אותם כיהודים תספיק לגיורם" (CCAR Yearbook, Vol. 57, p.170). "במדריך לרב" (שיצא לאור בשנת 1961) נקבע, כי "היהדות הרפורמית מקבלת ילד כזה (מאב יהודי ואם לא-יהודיה) כיהודי ללא טכס פורמלי של גיור, בתנאי שהוא לומד בבית-ספר יהודי ובקורס הכנה לטכס קונפירמציה. טכס כזה נתפס כעדות מספיקה לכך שההורים והילד עצמו מחויבים לחיים יהודיים".

(Rabbi's Manual, CCAR, 1961, p.112)

אנחנו רואים, כי החלטת רבני אמריקה איננה החלטה גורפת, יש לה תנאים מגבילים, והיא איננה רחוקה במהותה מהתפיסה ההלכתית של גיור הקטינים, המבוססת על העיקרון של "זכין לאדם שלא בפניו". ההלכה אף מכירה באפשרות של גיור קטינים בלא היזקקות לבית-דין (למשל, במקרה שהילדים מתגיירים יחד עם הוריהם, הם אינם חייבים לעמוד בפני בית-דין בעצמם). בכל מקרה עלינו לתת את הדעת לעובדה, כי בקהילה הרפורמית בארה"ב חיים כיום אלפי יהודים (כולל הרבנים), צאצאים לאב יהודי ואם לא-יהודיה שלא עברו גיור פורמלי, אך מוכרים בקהילתם וחשים את עצמם כיהודים. האם לכשיעלו ארצה נבקש מהם לעבור גיור לחומרה?

מיהו יהודי מנקודת מבטה של יהדות רוסיה

עובדה היא, כי גם בעיני הרוב המכריע של יהודי רוסיה כל מי שנולד לאב יהודי הוא יהודי בדיוק באותה מידה כמי שנולד לאם יהודיה. רוסיה, למרות שנות השלטון הקומוניסטי (ואולי בזכותן), הייתה ונשארה עד היום מדינה פטריארכלית. על כן, ראש המשפחה הגרעינית ברוסיה הנו גבר והזהות המשפחתית נקבעת על-פי זהותו של האב, ולא על-פי זהותה של האם. בעיני היהודי ההלכתי ולמרבה הצער, גם בעיני מדינת ישראל, משפחת העולים מברה"מ המורכבת מאב יהודי, אישה לא-יהודיה ושני ילדים נתפסת כמשפחה שיש בה 75% לא-יהודים. בו בזמן, בעיני היהודי מרוסיה, זוהי משפחה יהודית כשרה לכל דבר.

הילדים ולפעמים גם האישה, שנושאת שם משפחה יהודי טיפוסי, סבלו בזמן הסובייטי ולעתים סובלים גם היום ברוסיה החדשה מגילויי האנטישמיות בדיוק כמו אבי המשפחה (שלא לדבר על כך, שבעיני הנאצים למיניהם אין שום הבדל בינם לבין יהודים הלכתיים). בדיוק באותה מידה הם נתקלו בעבר בקושי להתקבל לאוניברסיטאות או לזכות בעבודה טובה ומעניינת. רבים בין האנשים האלה נטלו חלק פעיל במאבק הציוני על זכות העלייה לישראל. רובם חשו את עצמם יהודים עד לרגע שהם באו אל משרד הפנים הישראלי כדי לקבל את תעודת הזהות וגילו בסעיף הלאום – "לא רשום". למעשה, מדינת ישראל היא זו שכפתה על אנשים אלה זהות שלא להם.

דווקא במשפחות המורכבות מאם יהודיה ואב לא-יהודי הייתה הזיקה ליהדות הרבה יותר חלשה. וכל יהודי רוסי מודע לכך היטב. ואילו כיום, בעיקר במדינת ישראל, התהפכו היוצרות. העולים שהנם יהודים על-פי האב נמצאים במשבר זהות עמוק, ועל החברה בישראל להושיט להם יד. והדבר לא יקרה, ככל הנראה, בדרך המסורתית של הגיור. ולא רק משום שהגיור בישראל נמצא תחת המונופול של הרבנות הראשית, והיא מערימה קשיים רבים בדרכו של כל מי שבא להתגייר. רוב האנשים האלה לא יסכימו להליכי הגיור, ליברלי ככל שיהיה, לא בשל היותם חילוניים, אלא בעיקר בשל כבודם העצמי. רוב האנשים האלה חשים את עצמם יהודים כבר כעת, ולכן רואים בדרישת הגיור השפלה ופגיעה בכבודם (תחושה דומה חשו עולים מאתיופיה, כאשר חלק מן הרבנים האורתודוקסים דרשו מהם לעבור טבילה, מעין גיור לחומרה, לפני החתונה).

סכנת ההתנצרות וההתבוללות

נראה שהחלטת עזרא ונחמיה במאה החמישית לפני הספירה שהביאה לגירושן של הנשים הנכריות נבעה בעיקר מרצון למנוע התבוללות של עם ישראל. כפי שראינו לעיל, גם ההחלטה (המסויגת, אפשר לומר) של ועידת רבני אמריקה (CCAR) משנת 1983 נבעה מצורך ומרצון דומה – למנוע התבוללות ולשמור את בני המשפחות המעורבות (הן מצד האב, הן מצד האם) במסגרת היהודית. שאלה זו עומדת בחריפות רבה עוד יותר לגבי יהודי רוסיה (אלה שלא עתידים לעלות לישראל), אבל גם לגבי העולים שהגיעו לישראל בשנים האחרונות. כידוע, חוק השבות אינו מעניק זכות עלייה ליהודי שבדעת צלולה עבר לנצרות, אולם או כל דת אחרת. אבל בני המשפחות הלא-יהודים, הזכאים על-פי חוק השבות לעלות לישראל, יכולים להיות גם נוצרים, גם מוסלמים, גם בודהיסטים. זאת זכותם המלאה.

במציאות של פריחה ורנסנס של הכנסייה האורתודוקסית ברחבי רוסיה שלאחר התפוררות האידיאולוגיה הקומוניסטית, מספר המתנצרים (מסיבות שונות) מקרב היהודים

הוא גבוה מאוד. כמובן, היהודים על-פי האב מתנצרים באופן תדיר יותר מאשר אבותיהם היהודים. לעתים קרובות הדרך אל הדת אצל הבנים לאב היהודי מתחילה דווקא בבית-הכנסת. אנשים אלה נמשכים אל היהדות, משום שהסביבה הנכרית, כפי שאמרנו לעיל, ממילא רואה בהם יהודים. אבל כאשר הם באים לבית-הכנסת ושומעים שם, כי הם אינם יהודים ועליהם לעבור תהליך ארוך ומורכב של גיור, ויתרה מזו – כאשר מדינת ישראל מודיעה להם: "אתם – גויים!", כאות המחאה הם עלולים להתנצר. וכך אכן עושים רבים מהם. ברוסיה ניתן להתנצר בקלי קלות. הכנסייה נמצאת כיום בכל פינה, התהליך לוקח מספר דקות. המיסיונרים הנוצריים פועלים בכל מקום, והם הרבה יותר מן הרבנים מעונינים להגדיל את קהילתם ואת צאן מרעיתם.

אולם, למרבה הצער, הדבר מתרחש לא רק ברחבי רוסיה, אלא במדינת ישראל עצמה. אפילו במדינת ישראל של היום יותר קל להתנצר מאשר להתגייר. תגובות חברתיות אחרות לדחייה ע"י הממסד הישראלי, שאת ניצניהן ניתן לראות כבר היום, הן ההסתגרות בתוך "הגטו הרוסי"; השנאה כלפי המדינה, שאליה באו כדי להיות חלק ממנה; שנאת ישראל (בשנתיים האחרונות כבר נתגלו בישראל מספר כתובות נאצה אנטישמיות בשפה הרוסית); הגירה לאירופה ולארה"ב בכל הזדמנות ראשונה (עד לא מזמן ממשלת קנדה נהגה להעניק למשפחות מעורבות מישראל מעמד של פליטים בעקבות הפגיעה המתמשכת בזכויותיהן הבסיסיות). כך מאבדת מדינת ישראל ועם ישראל מסות של אנשים צעירים, שהיו מוכנים להיות חלק מן העם היהודי.

כפי שאמרנו לעיל, בין מאתיים לשלוש מאות אלף עולים, אזרחי ישראל, אינם יהודים לפי ההלכה. על-פי נתוני הרבנות הראשית, כל שנה עוברים במדינת ישראל גיור אורתודוקסי לא יותר מ- 2,000 (אלפיים!) איש. כלומר, בקצב כזה, כדי לגייר את כל הלא-יהודים החיים אתנו כיום, אפילו אם אלה ירצו בכך, ניזקק לפחות למאה שנה! נוכח החיפוש המתמיד אחרי האלוהים, שחווים כיום רוב יוצאי ברה"מ לאחר התפרקות הקומוניזם האתאיסטי, בל יתפלאו הרבנים האורתודוקסית, הכיצד פתחו העולים כנסייה באשדוד!

כאשר במציאות החברתית של העת העתיקה וימי-הביניים האיסור לנישואים מעורבים עבד הן בצד היהודי, הן בצד הלא-יהודי, והופר במקרים נדירים בלבד, הקהילה היהודית יכלה לפעול על-פי ההלכה הקובעת את היהדות לפי האם (ההלכה המבוססת על איסור נישואים מעורבים). אולם כיום איסור זה איננו מעשי עוד: נישואים מעורבים הפכו לתופעה המונית לא רק בקרב יהדות התפוצות, אלא גם במדינת ישראל. יתרה מזו, רוב היהודים (וגם הלא-יהודים) רואים בנישואים מעין אלה תופעה לגיטימית. בתנאים שכאלה ההלכה הקובעת את היהדות על-פי האם גם היא, למעשה, איננה ישימה עוד. אדרבה, היא

מביאה נזק רב לעם ישראל, כאשר רואה בתור יהודים את אלה שאין להם כל זהות יהודית (אלא במקרה הסבתא שלהם בצד הנכון הייתה יהודיה), ולעומת זאת, דוחה את אלה השואפים להשתייך לעם היהודי.

בתנאים, שבהם בכל העולם ובמיוחד ברוסיה מספר היהודים הולך ומצטמצם בגלל הנישואים המעורבים, הדרך היחידה למנוע את היעלמותה של הקהילה היהודית היא להכיר בצאצאים של הנישואים האלה (כמובן, באלה שיהיו מעונינים בכך ויקבלו חינוך יהודי, ובמיוחד באלה שירצו לעלות לישראל) בתור יהודים, בלי קשר לשאלה מיהו היהודי במשפחה – האב או האם. מאחר שרוב הציבור היהודי ברוסיה ובישראל איננו ציבור דתי-אורתודוקסי, במידה שהתנועה ליהדות המתקדמת ברוסיה או בישראל תקבל את ההחלטה (שאיננה גורפת בדומה להחלטת יהדות ארה"ב) על קביעת היהדות על-פי האב, לא תרחיק, לעניות דעתי, החלטה זו את הציבור היהודי מהתנועה, חוץ מאלה שבלאו-הכי אינם חפצים בטובתה. לעומת זאת, היא עשויה לקרב אל היהדות המתקדמת ציבור ענק של מאות אלפי יהודים מבר"מ לשעבר, שחלקם רואים את עצמם כיהודים, אך הממסד האורתודוקסי מסרב להכיר ביהדותם. אולם הכרת התנועה ליהדות המתקדמת היא רק חלק מן הפתרון. נדרשת גם ההכרה של מדינת ישראל ביהדות על-פי האב – ההכרה, שכוללת רישום היהדות על-פי האב בתעודות הזהות, מיסוד נישואים אזרחיים, פתיחת בתי-קברות אלטרנטיביים בכל רחבי הארץ ועוד.

לסיכום. עת לעשות לה'

כפי שראינו לעיל, בתקופת המקרא נקבעה היהדות על-פי האב. תקנתם של עזרא ונחמיה מימי הבית השני (שנתקבלה ע"י חז"ל) באה על מנת לשמור על עם ישראל מפני ההיעלמות. ואכן מטרת המערכת ההלכתית בכלל ובמשך אלפי שנות הגלות הייתה לשמור על קיומו של העם היהודי. אולם כיום נוצרה מציאות חברתית חדשה, ובה כדי לשמור על קיומו של העם היהודי חייבים להפעיל את הכלל ההלכתי המוכר לנו עוד מתקופת חז"ל "עת לעשות לה' הפרו תורתך". כאשר ירד הדור ולא היה למי להעביר את התורה שבעל-פה, החליטו חכמי התלמוד להעלותה לכתב למרות האיסור המפורש והסבירו את מעשם באומרם: "מוטב שתיעקר תורה ואל תשתכח תורה מישראל" (בבלי, תמורה יד ע"ב). דבר דומה ניתן לומר גם היום – מוטב שתיעקר תקנתם של עזרא ונחמיה ולא ילכו לאיבוד ויתבוללו מאות אלפי יהודים על-פי האב בכל העולם כולו, הרואים את עצמם חלק מן העם היהודי.

ביבליוגרפיה עיקרית:

1. מ. זמר "הלכה שפויה", ת"א, 1993
2. מ. נגבי "חוק השבות – כעבור 40 שנה" (הוצאת חמד"ת), י-ם, 1991
3. מ. סמט "מיהו יהודי" (הוצאת חמד"ת), י-ם, 1986
4. Walter Jacob (editor) "American Reform Responsa", CCAR, N.Y., 1983
5. Walter Jacob "Contemporary American Reform Responsa", N.Y., 1987